

Zülfıye Zeynep Bakır

İNSANİ YARDIM

ARAŞTIRMA 91

OCAK 2019

Daha Etkin İnsani Yardım İçin Temel Standartlar

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Araştırma 91

İnsani Yardım
Ocak 2019

Daha Etkin İnsani Yardım İçin Temel Standartlar

Hazırlayan:
Zülfiye Zeynep Bakır

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör:
Ümmühan Özkan

Web Editörü:
Zülfiye Zeynep Bakır

©İNSAMER 2019

Bu yayının bütün hakları
mahfuzdur. İNSAMER'in
izni olmaksızın yayının
metni herhangi bir formda
yayımlanamaz, kopyalanamaz,
çoğaltılamaz ve dağıtımı
yapılamaz. Kaynak gösterilerek
alınması yapılabilir.

Referans İçin:
Bakır, Zülfiye Zeynep, *Daha
Etkin İnsani Yardım İçin
Temel Standartlar*, İNSAMER,
Araştırma 91, Ocak 2019.

Bu yazının içeriği ile ilgili
bütün sorumluluk müellifine
aittir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
İnsani Yardım Sisteminde Farklılaşan Yaklaşımlar	02
Klasik İnsancıl Paradigma	02
Esnek İnsancılık	04
İnsani Yardımın Temel Standartları	06
Sonuç	15
Sonnotlar	18

Giriş

İnsanoğlu hayatın olağan akışı içinde doğal afet, savaş, çatışma ve benzeri nedenlerle muhtaç duruma düşebileceği gibi, tam tersine ihtiyaç sahibi kimselerin acılarını dindirmek için bir şeyler yapma sorumluluğu da hissedebilir. İşte bu “ihtiyaç duyma” ile

“verme ihtiyacı” arasındaki ilişki yardımlaşma duygusunu besler.

“İhtiyaç duyma” ile “verme ihtiyacı” arasındaki ilişki yardımlaşma duygusunu besler.

Bireysel anlamda muhtaç durumdakilere veya akrabalara yapılan tekil yardımlardan hiç tanımadığı insanlara yapılan kolektif yardımlara kadar geniş bir hacmi olan yardımlaşma mefhumu, insani yardım sistemini ortaya çıkarmıştır. Önceleri

daha basit imkânlarla yapılan insani yardım çalışmaları, bugün çok aktörlü yapısı ile oldukça karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Teknoloji, sebep olduğu yıkımın yanı sıra dünyayı daha küçük bir yer hâline getirmesi, ulaşım ve iletişim imkânlarını kolaylaştırması sayesinde, modern dönem insani yardım sisteminin organizasyonel yapısının ortaya çıkışında etkili olmuştur.¹

Gerek İslam tarihindeki gerekse Batı tarihindeki birçok örnek, insani yardım sisteminin farklı uygulamalarını üretmiştir. Ancak bugün bilinen ilk organize insani yardım çalışması 1870’li yıllarda Çin’de yaşanan kuraklık sonucu milyonlarca insanın hayatını kaybettiği kıtlık döneminde

gerçekleştirilmiştir.² 1. Dünya Savaşı'nın tahribatı, ilk uluslararası insani sivil toplum kuruluşu olarak bilinen Çocukları Koruma Fonu'nun (SCF) doğuşuna yol açmıştır. İngiltere'de 1919'da kurulan SCF, düşmanların çocukları da dâhil olmak üzere bütün çocukların iyi bir yaşama sahip olması konusunda çalışmıştır.³

1945'te Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulması ardından, çocukları korumak üzere BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), sağlık yardımları için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve mültecilere yardım için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, eski adı IRO) gibi çok sayıda kurum ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra eşi görülmemiş bir sivil toplum kuruluşu büyümesi yaşanmış, dört yıl içinde 200'den fazla STK vücuda getirilmiştir.⁴

Mevcut insani yardım sisteminin organizasyon şemasında BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) en tepede yer alırken BM ajansları, uluslararası STK'lar ve Kızılağaç/Kızılay hareketi ikinci katmanda bulunmaktadır. Ulusal düzeydeki yardım sağlayıcıları ise yerel STK'lar olarak üçüncü katmanda yer almaktadır.

Günümüzde yardım çalışmaları, çok sayıda uluslararası organizasyonla karmaşık bir ortamda yürütülmektedir. STK'ların çoğalması ve dünyadaki krizlerin yapılarının giderek farklılaşması da zaman içinde insani yardım sistemindeki mevcut anlayışın değiştirilmesi ve zamana uygun bir şekilde yenilenmesi fikrini doğurmuş, dolayısıyla sisteme dair alternatif paradigmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İnsani Yardım Sisteminde Farklılaşan Yaklaşımlar

Klasik İnsancıl Paradigma

Günümüzde insani yardım çalışmaları, insani yardım ilkelerinin etiğine dayalı uluslararası insani yardım kuruluşları, BM kurumları ve yerel STK'lar üzerinde yoğunlaşan klasik (ya da *Dunantist*) paradigmanın hâkimiyeti altındadır. Son yıllarda ortaya çıkan alternatif paradigmalara karşın sisteme dair klasik yaklaşım, insancıl sistemin merkezî anlatısı olmaya devam etmektedir.

Klasik insancılık yaklaşımında, insani yardımın yalnızca olağanüstü durumların zuhur ettiği bölgelerde kısa zamanlı olarak gerçekleştirilmesi fikri hâkimdir. Bu paradigmanın temel taşı oluşturduğu sistemde, meydana gelen krizin finanse edilmesi -insani yardımda bulunulması-muhtelif toplantıların ve kararların ardından gerçekleştirilmekte, dolayısıyla

Klasik yaklaşımda, insani yardımın yalnızca olağanüstü durumların zahir ettiği bölgelerde ve kısa zamanlı olarak gerçekleştirilmesi fikri hâkimdir.

işletim prosedürleri çoğu zaman pahalıya mal olmakta yahut krize müdahalede gecikmeler yaşanabilmektedir. Bütün bunlar insani krizlerin yaşandığı savaş ve afet bölgelerindeki can kayıplarını artırabilmekte veya hasarın onarılmaz boyutlara ulaşmasına sebep olabilmektedir.⁵

Çekirdeğini bu yaklaşımın oluşturduğu sistem, kısa vadeli ve sınırlı operasyonlar için organize edildiğinden, sistemin sınırları insani krizlere göre şekilleneceğine, insani krizler sistemin sınırları içine sıkışıp kalmaktadır. Kalkınma ve iyileştirme gibi uzun vadeli yardımları içermeyen bu yaklaşım, afet ve/veya savaş gibi durumlardan kaynaklanan krizlerin uzun yıllara yayılması sebebiyle gönderilen yardımların zaman

içinde azalmasına ve toplumların çaresizlikleriyle baş başa bırakılmalarına neden olmaktadır.⁶

Klasik paradigma, ihtiyaç sahibi insanlara güvenli erişim sağlama aracı olarak insani ilkelerin önemi odaklanmaktadır. Yansızlık ve tarafsızlık gibi ilkeleri pratiğe geçirebilmek adına alandaki birçok kuruluş ya da toplulukla temas kurmaktan kaçınılması gerektiğini savunan bu yaklaşım, uluslararası aktörlerin kimliğini halktan kopuk bir hâle getirmekte ve onları izole etmektedir.

Yine bu yaklaşımda ulusal yetkililer ve diğer yerel kurumlar, insani sistem içerisinde görünmez vaziyettedir. Bu durum, kriz bölgesine dışarıdan gelen kurumun personelinin daha hızlı müdahalede bulunma

potansiyeli olan yerel STK'ların devre dışı bırakılması anlamına geldiğinden, insani krizlere hızlı ve yerinde müdahalenin gerçekleştirilmesi ihtimalini de ortadan kaldırdığı için sorunludur.

1990'lı yıllardan bu yana uluslararası STK'ların yerel düzeyde faaliyet gösteren insani kuruluşlarla ilişkisi "kapasite geliştirme" şeklinde gerçekleşmiştir. Kapasite geliştirme, dış bir güç tarafından inşa edilen aracı bir altyapı anlamını taşımaktadır. Bu söylemde uluslararası aktörler yerel güçlerin kendilerine has etkili yönlerini görmekten ve kriz durumlarına bağımsız bir aktör olarak anında müdahale etmelerini sağlayacak finansal kaynak sağlamaktan ziyade, onların eksik yönlerini ele alarak idari ve finansal mekanizmalar aracılığıyla yardım alanı bir nevi bağımlı hâle

getirerek iktidar ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır.⁷

Klasik insancılıkta, yardım alanlar genelde kurban olarak tasvir edilmekte ve günlük pratikte, ihtiyaç sahipleri çoğunlukla potansiyel "üçkâğıtçılar" olarak görülmektedir. Yardım arayanların sayısı genellikle edeki imkânları aştığından kurumlar mağdurların iddialarının gerçekliğini tekrar tekrar kontrol etmek için prosedürleri karmaşıklaştırmaktadır. Bu gelenekteki yardım, acıyı hafifletme arzusuyla motive edilmesine rağmen pratikte, faaliyet gösterdiği topluma ve yerel yardım sağlayıcılara güvensizlik temelinde gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle bu yaklaşımda, yardım alan kişilerin daima yakın gözetim altında tutulması kanaati mevcuttur.⁸

Esnek İnsancılık

İnsani yardım sistemindeki esnek insancılık yaklaşımı, toplumların trajik olaylara ve felaketsel uyum sağlama veya toparlanma kapasitesine sahip olduğu fikrine dayanır. Dünya üzerindeki kriz durumları olağanlaştığından (*new normality*) ve giderek daha yaygın hâle geldiğinden bu kaotik vaziyetin bireyleri hareketsiz kılmasının önüne geçilmesiyle krizlerin giderilebileceği öne sürülmektedir. Esnek insancıl paradigmadaki hâkim olan düşünce, insanların maruz kaldığı kaotik durumun onların yetenekleri ve çabalarıyla aşılabileceğidir.⁹

Bu, dışarıdan gelen yardımın reddildiği anlamına gelmemekte, harici yardımlarla ilk etapta giderilen acil mağduriyetler sonrasında, halkların sürdürülebilir refaha kavuşabilmesi için uzun vadeli yardımların gerekliliği düşüncesini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle esnek insancılık, yerel toplumların kendi kendilerini iyileştirebilme potansiyelinin önemine işaret etmektedir.

Esnek paradigmayı klasik paradigmadan ayıran bir diğer özellik, krizlerin vuku bulduğu coğrafyalardaki yerel aktörlere yönelik yaklaşımdır.

Bu paradigmaya göre doğal ya da insan yapımı krizlerin meydana geldiği bölgelerdeki yerel aktörler, kriz durumunun daha hızlı ve kolayca aşılabilmesi için güçlendirilmeli, ihtiyaç sahibi toplumun kriz bölgele-

Esnek insancılığa göre, insanların maruz kaldığı kaotik durumlar ancak onların yetenekleri ve çabalarıyla aşılabılır.

rinde daha aktif hâle getirilmelerinin önü açılmalıdır. Öte yandan bu yaklaşımda insani yardımın siyasi ve insani alan arasında yaptığı ayrım eleştirilmekte, gerekli durumlarda kriz coğrafyalarında gerçekleştirilecek yardım faaliyetleri için bölgedeki aktörlerle ya da hükümetlerle

iş birliği yapılmasının daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Apolitik bir iddia ile ortaya çıkan klasik yaklaşımın aksine esnek insancıl paradigma uzun vadede ihtiyaç durumlarının azaltılabilmesi için sosyal ve ekonomik destekli yardım faaliyetlerine devletlerin de müdahalesinin bir sakınca teşkil etmediğini söylemektedir. İnsani yardımda uluslararası konjonktürdeki mevcut durumun ve yerel aktörlerin görmezden gelinmesine eleştiri getiren esnek paradigmanın apolitik olmayan bu yaklaşımının hassas olan “insani alanı” tehlikeye soktuğunu belirtmek bu noktada önemlidir.

Esnek insancılıkta anahtar kelime “insani ekosistem”dir. Klasik yaklaşımda insani alan yalnızca insani grupların çalışma alanlarını ifade ederken, esnek insancılık modeli insani yardıma farklı aktörlerin müdahalesinin mümkün olduğunu ileri

sürmektedir. Bu yaklaşımda kriz bölgelerindeki halk, kurban olarak değil hayatta kalanlar (*surviver*) ya da krize anında müdahalede bulunabilecek ilk destek ekipleri olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, insani amaçları başarıyla gerçekleştirebilmek, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve mevcut krizlerin kalıcı bir şekilde çözüme kavuşabilmesi adına barışçıl yol ve yöntem arayışını da içermektedir. Son yıllarda giderek önemi artan insani diplomasiyi de gerektiren bu yöntem arayışı, uluslararası arenadaki mevcut sorunların barışçıl yollarla çözümünün geleneksel devlet diplomasisinin yanı sıra sivil grup ve organizasyonlar tarafından da etkin bir şekilde gerçekleştirilebileceği iddiası taşıyan yeni bir alandır.¹⁰

İnsani Yardımın Temel Standartları¹¹

Küreselleşen dünya ve krizlerin değişen doğası, insani yardım sisteminin klasik işleyişine dair pek çok eleştirinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere, bu eleştiriler insani sisteme dair birçok alternatif paradigmayı beraberinde getirmiş, insani kuruluşlar sistemin doğru işleyebilmesi adına farklı reçeteler geliştirme gayreti içine girmişlerdir. Bu reçetelerle amaçlanan, sistemin eksik ve aksak işleyişinin tedavi edilmesidir. Bu anlamda birtakım standartlar oluşturulmuş, bunlar da insani yardımın temel normları olarak literatürde yerini almıştır.

Bu standartlara göre, insani yardım sisteminde, ihtiyaç sahibi kişilerin açık veya örtülü şekilde ifade ettikleri beklentilerini zamanında karşılamak ve

onurlarına saygı göstermek esastır. Diğer yandan insani yardım faaliyetlerinde bulunan aktörlerin ellerindeki gücü kullanırken bilhassa krizden etkilenen topluluklara ve bireylere karşı hesap verebilirliğe özen göstermeleri de gerekmektedir. Bu sayede bireyler insani yardım kuruluşlarını eksik faaliyetlerinden ötürü sorumlu tutabilecektir. Temel İnsani Standartlar (TİS) uluslararası hukukta yer alan; kişinin onurlu bir yaşama sahip olma, korunma ve güvende olma haklarından yola çıkarak bireyi insani yardım faaliyetinin merkezine yerleştirmektedir. TİS, kriz durumundan etkilenen topluluklara doğrudan yardım sağlayan ya da bölgede görev alan organizasyonları finansal ve/veya teknik anlamda ilgilendirmektedir. Bahse konu standartlar birkaç madde ile özetlenebilir:

İnsani yardım sisteminde, ihtiyaç sahibi kişilerin açık veya örtülü şekilde ifade ettikleri beklentilerini zamanında karşılamak ve onurlarına saygı göstermek esastır.

“Krizden etkilenen kişi ve topluluklar gereksinimlerine uygun yardımı alır.”

Bu maddedeki kilit faktör, insani yardımın “ilgili” ve “uygun” olmasıdır. Bu bağlamda bölgede vuku bulan mevcut kaotik koşullara ve paydaşlara yönelik sürekli olarak sistematik ve objektif analizler yapılmalıdır. Yardımı veya korumayı

Temel İnsani Yardım Standartları

“Krizden etkilenen kişi ve topluluklar gereksinimlerine uygun yardımı alır.”

“Krizden etkilenen kişi ve topluluklar insani yardıma doğru zamanda erişir.”

“İnsani yardım yerel kapasiteyi güçlendirmelidir.”

“Krizden etkilenenler kendilerini etkileyen karar verme süreçlerine katılır.”

“Krizden etkilenen kişilerin şikâyetleri için güvenilir bir mekanizma gerekir.”

“Krizden etkilenenler iyi koordine edilmiş ve birbirini tamamlayan yardımlar alır.”

“İnsani aktörler sürekli gelişime açık olmalıdır.”

“Krizden etkilenenler, yardımı iyi yönetilen ve yeterliliği olan personelden alır.”

“İnsani aktörler kaynaklarını verimli, etkin ve etik değerlere uygun kullanmalıdır.”

gerektiren ihtiyaçlar ve riskler tarafsız bir şekilde değerlendirilmelidir. Bölgedeki mevcut kırılğan gruplara yönelik programlar gerekirse farklı biçimlerde tasarlanmalı ve her bir gruba ayrı olarak uygulamaya konulmalıdır. Özetle aynı kriz ortamında farklı ihtiyaçlara sahip gruplara göre uyarlama önemlidir. Ayrıca insani yardım faaliyetlerinin değişen ihtiyaçlara ve kriz durumlarına uygun bir şekilde yenilenmesi de gerekir.

Doğal afetler ya da insan eliyle oluşturulan krizlerden etkilenen toplumların ve bireylerin gereksinimlerine uygun yardımlar almaları noktasında temel düşünce, yardımların tarafsız bir şekilde yürütülmesi anlayışına dayanır. Yardım kuruluşları, topluluğun çeşitliliğini, yani dezavantajlı grupların içinde bulunduğu farklı koşulları göz önünde bulundurarak birtakım taahhütler belirlemeli ve ona göre hareket etmelidir.

“Krizden etkilenen kişi ve topluluklar insani yardıma doğru zamanda erişir.”

Burada en temel ilkelerden biri, insani yardım müdahalesinin etkin ve zamanında olması gerektiğidir. Yardımların kriz durumlarından etkilenen toplumlara doğru ve zamanında ulaşabilmesi için yardım çalışmalarının gerçekçi ve detaylı bir şekilde

tasarlanması gerekir. Bu prensiple yardım çalışmalarındaki istenmeyen gecikme durumlarının en aza indirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

İnsani kuruluşların etkin, zamanında ve verimli bir yardım

faaliyetini tek başına yürütebilmeleri her zaman mümkün olmayabilir. Dolayısıyla bu kuruluşların uzmanlık alanları dışındaki teknik ve donanım ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için diğer insani kuruluşlarla ve teknik kurumlarla iş birliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu da etkili bir koordinasyonu zorunlu kılmaktadır.

Yapılan yardıma dair süreçlerin raporlanması ve değerlendirilmesi de etkin, zamanında ve verimli

insani yardımın sağlanması için gereklidir. Tüm bu çalışmalar insani faaliyetlerin eksik yönlerinin tespitinin kolaylaştırılmasına ve zayıf performansın iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu anlamda insani kuruluşların yardım çalışmalarının planlamasını kapasitelerine uygun bir şekilde yapmaları ve kriz bölgelerindeki halka verilen taahhütlerde mevcut koşulları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

“İnsani yardım yerel kapasiteyi güçlendirmelidir.”

İnsani yardım müdahalesinin yerel kapasiteyi güçlendirmesi ve krizden etkilenen toplumları ortaya çıkma ihtimali olan yeni olumsuzluklara karşı desteklemesi beklenir. Bu bağlamda uygulanan insani faaliyetlerin yerel kapasiteyi güçlendirdiğinden ve krizden etkilenen kişilerin ve toplumların dayanıklılığını arttırdığından emin olunması gerekmektedir. Detaylı durum ve risk analizinin yapılması ve elde edilen sonuçlara göre insani yardım faaliyetlerine yön verilmesi önemlidir. Gelecekte ortaya çıkma ihtimali olan yeni ve farklı krizlerle mücadele etme noktasında yerel aktörlerin yardım sisteminde görünürlüklerinin artırılması için muhtelif fırsatlar oluşturulmalıdır. Felaket bölgesinde ikamet eden grupların uygun bir şekilde temsil edilebilmeleri için gerekli adımlar atılmalıdır. İnsani yardımın erken safhalarında toplumların

ve bireylerin insani yardıma olan bağımlılığını azaltabilmek adına uzun vadeli planlamaların ve stratejilerin geliştirilmesi kritik önem taşımaktadır.

Toplumların doğal yahut insan eliyle meydana gelen krizlerin altından daha güçlenerek çıkabilmeleri için insanların emniyeti, onuru ve hakları güvence altına alınmalıdır. Krizden etkilenen toplulukların içinde buldukları zaaf hâlinin istismar edilmesi ihtimali ortadan kaldırılmalı; yardım faaliyetleri yapılırken toplumun kültürü ve sosyopolitik ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bahse konu çalışmalar yürütülürken doğal çevrenin korunmasına da özen gösterilmelidir.

Bütün bunların başarılı bir şekilde yerine getirilebilmesi, insani kuruluşların tasarladıkları politikalarla doğrudan ilintilidir. Yerel aktörlerin yardım faaliyetlerindeki

görünürlüğünün artırılması ve krizden etkilenen kişilere ait her türlü

kişisel veriyi korumak için sistemler geliştirmesi önemlidir.

“Krizden etkilenenler kendilerini etkileyen karar verme süreçlerine katılır.”

Bu madde, insani yardımın bireyler ve kurumlar arasında iletişim, katılım ve geri bildirimle dayalı bir sistemle daha etkin ve verimli işleyeceği fikriyle bağlantılıdır. Bu bağlamda, insani alanda faaliyet gösteren STK'ların krizden etkilenen topluluklara kendi uymak zorunda oldukları mevcut prensipleri ve uyguladıkları insani yardım faaliyeti ile neyi amaçladıkları konusunda bilgi vermeleri gerekmektedir. Öte

yandan, insani çalışanların risk altındaki gruplarla ve krizlerden etkilenen kişilerle kolayca anlaşılabilir ve saygılı bir üslupla geliştirilen iletişim kanalları oluşturmaları gerekmektedir; ayrıca yardım alan kişiler, yaş ve cinsiyetlerine göre, yapılan çalışmadan memnun olup olmadıklarına ya da beklentilerine dair geri bildirimde bulunmaya da teşvik edilmelidir. Bu iletişim kanalları vasıtasıyla ihtiyaç sahibi kişilerden

alınan geri bildirimlere göre, varsa insani işleyişteki eksiklikler giderilmeye çalışılmalıdır. Son olarak doğal afet ya da savaş vb. nedenlerle vuku bulan problemlerin aşılması noktasında krizden etkilenen toplulukların yardım faaliyetlerine ve bunlara ilişkin karar süreçlerine katılımının sağlanması da önemlidir.

“Krizden etkilenen kişilerin şikâyetleri için güvenilir bir mekanizma gerekir.”

İnsani yardım sisteminin doğru işleyişi açısından yardımı alan kişilerin önerilerini ve/veya şikâyetlerini iletebilecekleri bir mekanizmanın mevcudiyeti önemlidir. Bu mekanizmanın tasarım süreci ve nasıl uygulanması gerektiği her bölgeye, krizin durumuna, toplumların kültürel yapılarına göre değişebilir. Dolayısıyla bireylerin şikâyetlerinin ele alınacağı bir sistemin tasarım sürecinde, krizden etkilenen bölge halkına yerel aktörler aracılığı ile danışılması çok yapıcı olacaktır. Ayrıca geliştirilecek şikâyet mekanizmasının belgelenebilir nitelikte olması da gereklidir.

Halk, şikâyet mekanizmasına erişim ve çözüm yöntemlerine dair bilgilendirilmeli, alınan şikâyetlerde, başta şikâyet sahibi olmak üzere bu husustan etkilenmesi ihtimal dâhilinde olan herkesin güvenliğinin sağlanması öncelenmelidir. Bu sürecin etkin ve doğru işlemesi adına

şikâyetlere çözüm üreten kurumsal bir hafızanın oluşturulması gerekmektedir. Kuruluşun yetkisi dışında kalan şikâyetlerin ise ilgililere yönlendirilmesi zorunludur. Yapılan bu yönlendirmede insani yardım personelinin şikâyet sahibi kişiye karşı geliştirdiği üslubun açıklayıcı ve nazik olması önemlidir. Ayrıca insani alanda çalışan kişi, şikâyet sahibinin ilgili mekanizmaya erişim sağlayabildiğinden de emin olmalıdır.

“Krizden etkilenenler iyi koordine edilmiş ve birbirini tamamlayan yardımlar alır.”

Bu madde, insani çalışmalar yapan STK’ların tek başlarına kriz bölgesindeki bütün ihtiyacı gideremeyeceği gerçeğine dayanmaktadır. Burada insani yardımın eş güdümlü ve tamamlayıcı olabilmesinin insani kuruluşların koordinasyonlu çalışmalarına bağlı olduğunu altı çizilmektedir. Bu nedenle kriz bölgesinde faaliyet gösterecek STK’nın kendi

kapasitesinin farkında olması gerekmektedir. Aynı zamanda var olan eksikliklerin tamamlanması adına farklı paydaşların görev ve sorumlulukları ile ilgilerinin belirlenmesi, ihtiyaç sahiplerinin taleplerini karşılayabilmek adına ilgili paydaşlarla iş birliği yapılması zaruridir. Bu yaklaşıma göre, STK’lar uygun haberleşme kanalları kullanmalı ve

edindikleri hayati tecrübelerle bölgeye dair önemli bilgileri iş birliği yaptıkları kurumla ya da kişiyle paylaşmalıdır. İnsani kurumlar paydaşlarıyla yürüttükleri çalışmalarında her iki tarafın yetkilerine, sorumluluklarına ve bağımsızlıklarına dair hazırlanan net, tutarlı ve üzerinde uzlaşa sağlanan bir

anlaşma çerçevesinde ilerlemeli ve bütün taraflar taahhütleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmelidir. Yardım organizasyonları ve paydaşları arasındaki koordinasyonun sağlıklı işleyişi açısından bütün tarafların mutabık olunan anlaşma üzerine birbirlerinin kısıtlarına da eksiksiz uymaları gerekmektedir.

“İnsani aktörler sürekli gelişime açık olmalıdır.”

İnsani kuruluşlar gelişmeye ve öğrenmeye daima açık olmalıdır. Yani krizden etkilenen topluluklara daha profesyonel yardım sunmak adına, yardım kuruluşlarının

kriz bölgelerinde iyi organize olmaları ve insani çalışmalarını önceki tecrübelerinden aldıkları derslere göre planlamaları gerekir. Bu minvalde yardım kuruluşları, yardım

aktörlerinin gerçekleştirdikleri çalışmaların bütün safhalarını dikkatle izlemeli, raporlamalı, aldıkları geri bildirim ve şikâyetleri göz önünde bulundurarak gelecekte yürütecekleri faaliyetlerine yön vermelidir.

Kriz içindeki insanlar, sadece ihtiyaçlarına odaklandıklarından, yardım yapan kurumun organizasyonel

sorunlarının olumsuz sonuçlarına katlanmak zorunda değillerdir. Dolayısıyla STK'ların insani çalışmalarını önceki tecrübelerinden edindikleri bilgilere göre planlamaları önemlidir. Bu minvalde yardım kuruluşları, her seferinde daha iyiye giden bir tedarik yapılması geliştirmelidir.

“Krizden etkilenenler, yardımı iyi yönetilen ve yeterliliği olan personelden alır.”

İnsani yardımın etkinliği ve verimliliği, yardım kuruluşlarının barındırdığı personelin kalitesi ve niteliğiyle doğru orantılıdır. Sistemde faaliyet gösteren insani çalışandan beklenen, görev aldığı kurumun yetki ve değerleri ile üzerinde mutabık olunmuş standartlara uygun hareket etmesidir. Aksi şekilde davrananlar da kendilerine uygulanacak bir yaptırım olduğunun bilincinde olmalıdır. Ayrıca yardım çalışanlarının kendilerine tevdi edilen görevleri eksiksiz yerine getirebilmek adına kişisel yahut donanımsal yeteneklerini geliştirmeleri ve öğrenmeye açık olmaları da gerekmektedir. Bu anlamda, yardım çalışanları, mensubu oldukları kurumdaki destek isteyebilmelidir.

İyi yetişmiş bir personelin sahada ya da farklı mecralarda yer alabilmesi, insani kuruluşun bizzat kendisine de bağlıdır. Yani kurumun uluslararası ve ulusal, daimi ya da kısa dönemli olması fark etmeksizin tüm personeline ve gönüllüsüne eşit muamelede bulunması ve onları işlerini daha

iyi yapabilmeleri adına desteklemesi gerekmektedir.

Yardım çalışanın kendisinden ne beklediğinden emin olabilmesi için ise iş tanımının yapılması ve geri bildirimde bulunabileceği bir mecranın oluşturulması gerekmektedir. Diğer yandan yardım kuruluşu da bünyesinde görev yapan çalışanın kişisel ve teknik niteliklerini geliştirebilmesi için öğrenme süreçlerini desteklemelidir. Ayrıca, insani kurumun, personelinin güvenliğini korumaya yönelik politikalar geliştirmesi de önemlidir.

Tüm bunların yanı sıra, STK'lar kriz bölgesinde gerçekleştirecekleri faaliyetlerin aksamaması ve sağlıklı işlemesi adına yeterli yönetim ve personel kapasitesine sahip olduklarından da emin olmalıdır. Bütün bunlara ilaveten insani yardım çalışanlarının ellerindeki gücü istismar etmelerinin önüne geçebilmek

Yardım kuruluşu, personelinin kişisel ve teknik niteliklerini geliştirebilmesi adına, öğrenme süreçlerini desteklemelidir.

adına sıkı bir denetim ve yaptırım mekanizması da oluşturulmalıdır. Bu denetim mekanizmasının sınırları, kriz bölgesindeki toplulukların istismar edilmemesi, onlara karşı herhangi bir

ayrımcılıkta bulunulmaması, kötü söz ve saygısız davranışlara tolerans gösterilmemesi gibi pek çok şeyi içine alan bir davranış kuralları tüzüğüne oluşturulmasıyla çizilebilir.

“İnsani aktörler kaynaklarını verimli, etkin ve etik değerlere uygun kullanılmalıdır.”

İnsani bir krize müdahale eden kuruluşların dikkat etmesi gereken en temel konular; doğru zamanda, doğru malzemelerle ve doğru yerde olmaktır. Bu noktada kuruluşun yardımın kalitesine, maliyetine ve zamanına dair tasarımlarını verimli

ve etkin bir şekilde planlaması beklenir. Fonlar, personel, malzemeler, donanım, zaman, arazi gibi ihtiyaç duyulan bütün kaynaklar, yardım kuruluşları tarafından dikkatli bir şekilde belirlenmelidir. Mevcut kaynakların amacı dışında ve gereksiz kullanımının önüne geçecek prosedürler oluşturulmalıdır. Bu bağlamda muayyen proje için kullanılacak fonların ve bağışların etik ve hukuka uygun bir şekilde kabul edilmesi ve kayda geçirilmesi önemlidir. STK'ların faaliyetlerini hesap verilebilirlik

İnsani kuruluşlar doğru zamanda, doğru malzemelerle ve doğru yerde olmalıdır.

ve şeffaflık ilkelerine göre gerçekleştirmeleri gerekmektedir. İnsani çalışmaların kriz bölgelerinde gerçekleştirildiği gerçeği göz önünde bulundurularak bölgede vuku bulma ihtimali olan riskler iyi değerlendirilmeli ve uygun bir biçimde bertaraf edilmelidir. Yapılan insani yardımın kişileri ve toplumları bağımlılığa itmemesine de dikkat edilmelidir. Bu çerçevede STK'ların uzun vadeli kalkındırma çalışmalarına dair planlama ve projelendirme yapmaları, bahse konu bağımlılık durumunun azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Son olarak, insani çalışmaların yürütüldüğü bölgenin yerel ve doğal kaynaklarının kullanımının gerektiği durumlarda, kuruluşların bu faaliyetlerinin çevreye etkilerini dikkate almalarının da şart olduğunu belirtmek gerekir. Kaynaklar doğal çevreye karşı sorumluluk bilinciyle kullanılmalıdır.

Sonuç

Tarih boyunca gerek İslam toplumlarında gerekse dünyanın farklı bölgelerinde yardımlaşma ve

insani yardım kavramı farklı uygulamalarla kendini göstermiştir. Ancak ne var ki, modern dönemde

kullandığımız insani yardım kavramının ortaya çıkışı Avrupa'nın geçirdiği dönüşümün bir sonucudur.

Batı merkezli olarak geliştirilen anlayış, 21. yüzyılın dünyasında yaşanan kriz durumlarını anlama ve ihtiyaç sahiplerinin taleplerini karşılamada artık tartışılır hâle gelmiştir. Bundan ötürü insani sisteme dair birçok eleştiri ortaya çıkmış, bu eleştiriler de yeni insani yaklaşımların oluşmasına yol açmıştır. Mevcut sistem, hâlen klasik paradigmanın hâkimiyeti altındadır. Bu paradigmanın birincil amacı insan kayıplarını önlemek ve hayatta kalan insanlara su, sağlık, barınma, gıda gibi temel ihtiyaçları sağlamaktır. Klasik paradigmaya getirilen en temel eleştiri, onun yardım anlayışının kısa vadeli olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan bu yaklaşımda yerel aktörlerin sıklıkla insani sistemin

dışına itilmesi durumu söz konusudur. Hâlihazırda karmaşık yapıları kriz durumlarına karşı bu anlayışın sürdürülebilir olmaması, esnek insancılık yaklaşımını ortaya çıkarmıştır.

Bu yaklaşımın en temel iddiası, yapısı gereği karmaşık olan insani krizlerin önlenmesi ve ortadan kaldırılabilmesi için yerel aktörlerin güçlendirilmesi ve yardımların yalnızca kısa, orta ve uzun vadeli olarak yeniden yapılandırılmasıdır. Bu minvalde sağlık, barınma, eğitim gibi kalkınma yardımlarına öncelik verilmesi gerektiği ve halkın yalnızca yardımı alan kişiler olarak sınırlandırılmaması üzerinde önemle durulmaktadır. Krizlerden etkilenen topluluklara ve kişilere yalnızca maddi yardımda bulunulmamalı, halklar doğal afetler, salgın hastalıklar, savaşlar vb. kriz durumlarına

dair bilinçlendirilmeli, bireyler de yürütülen insani faaliyetlerde biza-tihi yer almalıdır.

Günümüzde, hangi anlayışa eği-lim gösterirse göstereceği insani yar-dım faaliyetlerinde görev alan ku-rum ve çalışanların uymaları ge-reken kriterler söz konusudur. Bu sorumluluklar klasik anlayışta “in-sancılık, tarafsızlık, yansızlık ve ba-ğimsızlık” şeklinde formülize edil-miştir. Bu ilkelere “hesap verilebi-lirlik, şeffaflık, kriz sorumluluğu-nun paylaşılması, koordinasyon, in-sani yardımda cinsiyet eşitsizliği-nin ortadan kaldırılması” gibi kri-terler de eklenmiştir. Söz konusu kriterler, temel prensipleri merke-ze alarak onları tamamlayıcı bir iş-lev görmektedir.

Bütün bu yenilikler sistemin de-ğişim ihtiyacından kaynaklanmak-ta, insani yardım ihtiyaçlarına orta ve

uzun vadeli olarak da cevap verebi-lecek bir mekanizmaya dönüştürül-mek istenmektedir. Bu anlamda sis-temin belirli bir standarda oturtul-ması zarureti ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik hâli de temel insani yar-dım standartlarının doğuşuna kat-kı sağlamıştır. Bugünkü insani sis-teme bir nevi reçete olarak gelişti-rilen bu standartlar; prensiplere da-yalı, hesap verebilir nitelikte, etkin ve verimli insani yardım hareketini tanımlamaktadır. İnsani yardım ku-ruluşlarından beklenen; bu kri-terlerin her bir kurumun kendi iç pro-sedürlerini şekillendirecek biçimde kullanmasıdır. Böylece büyük ölçü-de daha önceden belirlenmiş mal ve hizmetler üzerine temellendirilmiş mevcut sistemde, insani krizler içe-risinde sıkışıp kalmış toplumların ihtiyaçlarını dikkate alan rasyonel bir tavır yaygınlaşacaktır.

Sonnotlar

1. Eleanor Davey, John Borton, Matthew Foley, *A history of the humanitarian system Western origins and foundations*, HPG, 2013, ss. 1-2, <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/8439.pdf>
2. Charles William Wason, "The Great Famine", Cornell University Library, 1918, ss. 82-83, <https://ia800201.us.archive.org/35/items/cu31924023248796/cu31924023248796.pdf>
3. Davey, etc., s. 8.
4. Heather Rysaback-Smith, *History and Principles of Humanitarian Action*, Brown University, Department of Emergency Medicine, USA, 2015, s. 6, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4910138/#bib1>
5. Dorothea Hilhorst, "Classical humanitarianism and resilience humanitarianism: making sense of two brands of humanitarian action", *Journal of International Humanitarian Action*, Vol. 3, No. 15, 2018, ss. 1-5, <https://jhumanitarianaction.springeropen.com/articles/10.1186/s41018-018-0043-6>
6. Dorothea Hilhorst, "Dead letter or living document? Ten years of the Code of Conduct for disaster relief", *Disaster*, Vol. 29, No. 4, 2006, ss. 351-367.
7. Monica Stephen, Elizabeth Drew, Christina Ellis, Rabia Nusrat, "Partnerships in conflict: how violent conflict impacts local civil society and how international partners respond", *International Alert*, OXFAM, 2015, s. 35.
8. Hilhorst, "Classical humanitarianism and...", s. 5.
9. Hilhorst, "Classical humanitarianism and...", ss. 5-6.
10. Hilhorst, "Classical humanitarianism and...", s. 7.
11. "Core Humanitarian Standard on Quality and Accountability", *CHS Alliance, Group URD and the Sphere Project*, 2014, ss. 9-18.

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANİTARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الإجتماعية

Daha Etkin İnsani Yardım İçin

Temel Standartlar

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Nurgül Ersoy

Baskı: Pelikan Basım Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 28/1 Topkapı-İSTANBUL

Teknolojik alanda yaşanan gelişmelerle birlikte yardım faaliyetleri küreselleşme eğilimi göstermiş, zaman içinde sivil toplum kuruluşlarının sayısında artışlar görülmüştür. STK'ların çoğalması ve dünyadaki krizlerin yapılarının giderek farklılaşması, insani yardım sistemindeki mevcut anlayışın değiştirilmesi ve zamana uygun bir şekilde yenilenmesi fikrini doğurmuştur. Bu eleştiriler insani sisteme dair birçok alternatif paradigmayı beraberinde getirmiş, insani kuruluşlar sistemin doğru işleyebilmesi adına farklı reçeteler geliştirme gayreti içine girmişlerdir. Bu reçetelerle amaçlanan, sistemin eksik ve aksak işleyişinin tedavi edilmesidir.